

Türk Halı Sanatı Tarihinde

Savonnerie ve Aubusson

Halılarının Yeri*

Bu yazı Türk halı sanatının önemini vurgulayan, Batı'da Türk halılarının ne kadar haklı bir yere sahip olduğunu belirten ve bugüne kadar üzerinde durulmayan Savonnerie ve Aubusson halılarına dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Erol Kalender**

Türk halılarının Batı'da tanınması ve beğeni toplaması en çok Batı ile kurulan ticarî ilişkiler ve dönemin ressamlarının eserlerinde Türk halılarına ayrı bir yer vermesi sonucunda oluşmuştur. Bugün bile bazı Türk halılarının tarihlendirilmesinde bu ressamların tabloları ölçüt olmaktadır. Türk halı sanatını ele alan bir çok yayında Savonnerie ve Aubusson halıları üzerinde durulmayı büyük bir eksiklik olmuştur.¹

Türk sanatının ve halılarının Batı'da, özellikle Fransa'da tanınması Fransa'ya verilen kapitülasyonlar sonucunda Fransa'ya ihraç edilen halıların çokluğu ile oluşmuştur.² Birçok Avrupa şehrinde olduğu gibi Fransa'da da saray ve kiliselerde ilgi gören Türk halıları Fransız halı sanatını doğrudan etkilemiştir. 17. yüzyılda Fransa'da halı dokumacılığı büyük gelişme göstermiş ve Avrupa halı dokumacılığının merkezi olmuştur. Halı yapımcıları loncasının o zaman mevcut olduğu bilinmektedir. Savaşın yorgun çıkan ve dinî problemlerin yaşandığı bir dönemde tahta çıkan IV. Henry millî endüstriyi geliştirmek için halıcılığa önem vermiş ve 1598'de Protestan dokumacıları Flanders'ten getirerek bu alanda ilk temelleri atmıştır.³

1601 yılında halı ticaretinin gelişmesi için bir *Danışma Kurulu* bile oluşturulmuştur. 1608 yılında Pierre Dupont isimli bir Fransız, Louvre'da halı imali için onay alarak çalışmalara başlamıştır. 1623 yılında Pierre Dupont yün ve ipekten doğu tekniği ile altın iplik kullanarak Polonya halılarına benzer halı yapım tekniğini keşfettiğini açıklar. 1627 yılında ise Dupont, Louvre'daki atelyesinde sadece halı dokumakla kalmayıp koltuk döşemesi ve perde de imal etmeye başlamıştır.⁴

13 Ekim 1644'te Pierre Dupont, Simon Lourdet ile birlikte bir ortaklık kurarak Paris yakınlarında terk edilmiş sabun fabrikasında dokuma imalatı ve ticareti için patent alarak bu atölyede yapılan mefruşat ürünlerine *Savonnerie* adını vermişlerdir. Burada kalın düğümlü halılar ve diğer

ürünler aynı teknikle 18. yüzyıl sonuna kadar üretimini sürdürmüştür.⁵

1644'ten itibaren *Savonnerie halıları Türk halıları olarak pazarlanmıştır*. Kadife görünümlü bu Savonnerie halılarında keten atkı ile birlikte *Türk düğümü* kullanılmıştır. 1660 yıllarından itibaren Savonnerie halılarında çiçekli İran halılarının etkileri görülmeye başlanır. Bu dönemde yapılan halılar XIII. Louis halıları olarak adlandırılır ve bunlar olağanüstü incelikte olup, kahve veya mavi fon üzerine çiçeklerle bezenmiştir.⁶

Savonnerie halılarının kurucularından biri olan Dupont, İstanbul'da kalarak halı dokuma tekniğini incelemiş ve halı üzerine bir çok ticari antlaşma yapmıştır. Dupont'un Apollon galerisi için ürettiği 13 kahverengi zeminli halısı İstanbul dönüşü sonrasında rastlar.⁷ Bu halılarda bir takım kraliyet sembolleri bulunmaktadır. *Savonnerie* halıları estetik değerlerinin yanı sıra politik değerleri ile de ön plana çıkmaktadır. Diplomatik ilişkileri geliştirmek için

** Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi Uzmanı.

* Bu yazının hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen Şebnem Ercebeci'ye teşekkür ederim.

¹ Türk halı sanatı tarihinde bu halılara ilk defa Haydar Arseven ve Oktay Aslanapa dikkat çekmiştir: Haydar Arseven, "Feshane Halıları", *Türkiyemiz*, sayı 47, Ekim 1985, s.16-23; Oktay Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul 1987, s. 204.

² Batı'da Türk Sanatı için bkz. Günsel Renda, "Avrupa Sanatında Türk Modası", *Sanat üzerine*, Ankara 1985, s.139-150; Günsel Renda, "Osmanlı-Avrupa Kültür İlişkileri", *Akademia-Türkiye*, İzmir 1991, s.20-28.

³ Ian Bennett, *Rugs and Carpets of the World*, New Jersey 1988, s.279.

⁴ Bennett 1988:280.

⁵ Elisabeth Floret, "French Carpets: La Savonnerie", *Halı*, sayı 78, December 1994, s.84-85.

⁶ Floret 1994: 85.

⁷ Floret 1994: 85.

The Place of Savonnerie and Aubusson Carpets In Turkish History of Carpet-Weaving*

This article intends to attract the attention to Savonnerie and Aubusson carpets emphasizing the importance of Turkish art of carpet-weaving, indicating the place of Turkish carpets in the West but disregarded up to today.

Resim/Picture 1

XIV. Louis Savonnerie halısı, 17.yy. ikinci yarısı, Musée du Louvre, Env. no.: OA 5432 (Floret 1994: 82).

Savonnerie Carpet, XIV Period, 17th Century 2nd half, Musée du Louvre, Env. no.: OA 5432 (Floret 1994: 82).

Erol Kalender**

The celebrity of Turkish carpets in the West is a result of commercial relations with the West and their private appearance on the paintings of most important artists of the time. Even today, those paintings of the artists have been used for historical assessment of some Turkish carpets. It is big shortage that Savonnerie and Aubusson carpets have been dishonoured by several publications dealing with Turkish art of carpet-weaving¹.

Celebrity of Turkish art and carpets in the West, especially in France, is a result of the amount of carpets exported to France due to capitulation given to France². As in most of European cities, Turkish carpets were also paid great interest in palaces and churches of France and had a direct impact on French art of carpet-weaving. During 17th century, carpet weaving in France experienced a great progress and France became the centre of European carpet-weaving. The existence of a carpet weavers' corporation in that time is a known fact. Henry IV, exhausted by the war and ascended the throne in a period of religious problems and inconsistencies, gave great importance to carpet-weaving for developing national industry and he laid the foundation by bringing Protestant weavers from Flanders in 1598³.

* My appreciation goes to Ms. Şebnem Ercebecil for her support during the preparation of this article.

** Specialist, Atatürk Culture center.

¹ In the history of Turkish art of carpet-weaving, for the first time, Haydar Arseven and Oktay Aslanapa dealt with these carpets: Haydar Arseven, "Feshane Halıları", *Türkiyemiz*, Vol.47, October 1985, pp.16-23; Oktay Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul 1987, p. 204.

² For Turkish art in the West, see Günsel Renda, "Avrupa Sanatında Türk Modası", *Sanat Üzerine*, Ankara 1985, pp.139-150; Günsel Renda, "Osmanlı-Avrupa Kültür İlişkileri", *Akademia-Türkiye*, İzmir 1991, pp.20-28.

³ Ian Bennett, *Rugs and Carpets of the World*, New Jersey 1988, p.279.

Resim/Picture 2

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki Feshane yapısı taban halısından detay (Arseven 1985: 19).

A Detail from a Feshane Carpet exhibited in Museum of Turkish and Islamic Arts.

barok ve rokoko kıvrımları halılarda görülmeye başlanmıştır. Başta Türk halıları olmak üzere Doğu halılarının desenlerinin yanında Fransız motifleri de bu halılarda birlikte kullanılmıştır.¹¹

Türk halı sanatı tarihinde gerekli önemi göremeyen *Savonnerie* ve *Aubusson* halılarının bugün dünyadaki pazar payı oldukça yüksektir. Satışı artırmak için ilk başta *Türk halıları* olarak pazarlanan bu halılarda hem *Türk düğümü*, hem *Türk motifleri* kullanılmıştır. Zamanla Barok ve Rokoko modasına uyan *Savonnerie* ve *Aubusson*

–Sevr vazolarında olduğu gibi- halı bir hediye aracı olarak kullanılmaktaydı ve bu halılarda kraliyet sembolleri tüm ihtişamıyla yerini alıyordu. *Savonnerie halıları halının bir siyasi amaç olarak kullanılmasının güzel bir göstergesidir.* Üretilen *Savonnerie* halılarının diplomatlara hediye olarak verilmesi bunun bir ispatı olmalıdır.

1743'te Krallık Konseyi gelişmeler üzerine, *Aubusson*'da bir halı fabrikası kurulmasına karar verir. Fabrikayı dönemin maliyesinden sorumlu Orry de Fulvy gerçekleştirir. Orry de Fulvy aynı zamanda Vincennes porselenlerinin üretimini gerçekleştiren kişidir. *Aubusson*'da fabrika kurulurken *Türk halılarının nasıl dokunduğuna dair ayrıntılı bilgiler ile birlikte Türk halı örnekleri Paris'ten Aubusson'a gönderilmiştir.*⁸ Fabrika'da 1744 sonunda 8 dikey dokuma tezgahı bulunuyordu.

Aubusson halılarının ilk desencisi ressam Jean-Joseph Dumons, *İzmir ve diğer Anadolu merkezlerinden getirtilen halıları doğrudan doğruya kopya etmiştir.*⁹ Büyük beğeni gören Anadolu desenli bu halıların kopya yolu üretilme işleri birkaç yıl daha devam etmiştir. Bundan sonra İstanbul, İzmir ve diğer Anadolu merkezlerinde üretilen halıların renk ve desenleri birleştirilerek yeni tip halılar üretilmeye başlanmıştır.

1797'de halkta para miktarının artışı, onları halı tüketimine yönlendirmeye başlamıştır. Renk ve desenleriyle Türk halılarının karışımı olan bu yeni tip halılar halk tarafından da büyük beğeni ile karşılanmıştır. 1760'larda ressam Perrot halı desenleri arasına, daha fazla natüralist çiçekler ile barok ve rokoko motifler katmaya başlayarak bu halıları Chevillon ile birlikte Grek Modası diye tanıtmıştır.¹⁰

19. yüzyıldan itibaren papatya ve gül girlandları ile

halıları "bir siyasi güç göstergesi" olarak tüm Avrupa'ya yayılmıştır.

18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Fransa ile yakınlaşması her alanda kendini hissettirmiştir. Bozulan endüstriyi düzeltmek için tıpkı Fransa'da IV. Henry'nin yaptığı gibi Osmanlı Devleti de dokumacılığa önem vermiş bu amaçla Batı'dan tezgâhlar getirtmiştir. II. Mahmut *Feshane*'de bu amaçla bir fabrika kurarak ilk adımı atmış,¹² Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülhamid ve Sultan Abdülaziz *Hereke Dokumahanesi*'ne gerekli önemi vermişlerdir.¹³ Gerek *Feshane*, gerek *Hereke* halılarında o dönemde tüm sanat dallarını etkileyen barok, rokoko ve ampir üslupların izleri açıkça görülür. Bu etki, dönemin genel bir üslubu olmakla birlikte daha çok *Savonnerie* ve *Aubusson* halılarının bir etkisidir.

Sonuç olarak Batılılaşma döneminde Fransa ile kurulan ilişkiler sonucunda *Savonnerie* ve *Aubusson* halılarında görülen motifler 19. yüzyılda Türk halı sanatını doğrudan etkilemiştir.

Bu etki özellikle örnekleri çok az olan *Feshane* halılarında¹⁴ açıkça görülmektedir. Günümüz halıcılığının desenleri de bu yeni anlayışın sonuçlarıdır.

⁸ Bennett 1988:285.

⁹ Bennett 1988:286.

¹⁰ Bennett 1988:284.

¹¹ Bennett 1988:289

¹² *Feshane* için bkz. Önder Küçükerman, *Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika "Feshane" Defterdar Fabrikası*, İstanbul 1988.

¹³ *Hereke* için bkz. Önder Küçükerman, *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası "...Saray'dan Hereke'ye Giden Yol..."*, İstanbul 1987.

¹⁴ Arseven 1985:16-23; Aslanapa 1987: 204.

In 1601, a consultative committee was established for the development of carpet trade. In 1608, a Frenchman named Pierre Dupont received an approval for carpet production in Louvre and started his work. 1623 is the year when Pierre Dupont claimed that he formulated a carpet-weaving technique similar to Polish carpets through an eastern technique with wool and silk and by using golden yarns. In 1627, Dupont started manufacturing of curtain and upholstery fabrics, along with carpet weaving, in his workshop in Louvre⁴.

On 13 October 1644, Pierre Dupont formed a joint venture with Simon Lourdet and received copyright for weaving manufacturing and trade in a deserted soap factory near Paris. They named the furnishing products created in this workshop as *Savonnerie*. Here, there continued the production of thick-knotted carpets and other products with the same technique until the end of 18th century⁵.

Beginning from 1644, *Savonnerie* carpets were marketed as *Turkish carpets*. On these *Savonnerie* carpets having a velvet-like appearance, along with flax weft, Turkish knot was utilised. Starting from 1660s, there observed influence of Persian flower carpets on *Savonnerie* carpets. These extraordinarily elegant carpets of the time have been named as Louis XIII carpets, with flowers ornamented on brown or blue background⁶.

Dupont, one of the founders of *Savonnerie* carpets, examined carpet weaving techniques in Istanbul and signed several trade agreements on carpets. Dupont's production of the carpet with 13 brown backgrounds for Apollon Gallery dated following his arrival from Istanbul⁷. These carpets included various royal symbols. *Savonnerie* carpets have been first of importance due to their political values as well as

aesthetic values. Carpet used to be utilised as a gift to develop diplomatic relations, as observed with Sevr vases, where royal symbols had their place with their full magnificence. *Savonnerie carpet is a good illustration showing the use of carpets towards political aims*. That produced *Savonnerie* carpets were presented to diplomats should be the confirmation of this idea.

Upon the developments as to Royalty Council in 1743, it was decided to established a carpet weaving factory in *Aubusson*. Establishment of the factory was realised by Orry de Fulvy, responsible for finance of the time. Orry de Fulvy, at the same time, was the person who accomplished the production of Vincennes porcelains. During the establishment process of the

⁴ Bennett 1988:280.

⁵ Elisabeth Floret, "French Carpets:La Savonnerie", *Halı*, Vol.78, December 1994, pp.84-85.

⁶ Floret 1994:85.

⁷ Floret 1994:85.

Resim/Picture 3

Antik Aubusson halısı, 1825 c.
(*Halı*, April 1992: 12).

Antique Abusson Carpet, 1825 c.

Resim/Picture 4

Goblen denilen üç kesimli Feshane dokuması büyük seccade (Arseven 1985: 17).

Large prayer carpet woven in Feshane

Resim/Picture 5

XV-XVI. Louis dönemi Savonnerie halısı
18. yy. (*Hali*, December 1994: 38).

Savonnerie Carpet, XV-XVI. Louis
Period (18th century). (*Hali*,
December 1994: 38).

factory in Aubusson, detailed information on Turkish carpet weaving, including samples of Turkish carpets, were transferred from Paris to Aubusson⁸. As of 1744, there were eight vertical weaving looms in the factory.

Jean-Joseph Dumons, the artist and the first designer of Aubusson carpets, directly imitated the carpets brought from Izmir and other Anatolian towns⁹. Those carpets with Anatolian patterns encountered great admiration and production of carpets through direct imitation continued for a few years. A few year later, new carpets were begun to be produced through combining colours and patterns of the carpets woven in Istanbul, Izmir and other weaving centres of Anatolia.

Increase in the incomes of people in 1797 led them to consume carpets. Those new type carpets, a combination of Turkish carpets with various colours and patterns, were extremely admired by the people. In 1760s, Perrot, through adding more naturalistic flowers and baroque and rococo motifs among the carpet patterns, introduced those carpets, with Chevillon, as the Greek Fashion¹⁰.

Beginning from 19th century, there observed camomile and rose garlands, along with baroque and rococo curls, on the carpets. Those carpets also included French motifs together with Eastern carpets patterns, particularly of Turkish carpets¹¹.

Savonnerie and Aubusson carpets, neglected in the history of Turkish art of carpet-weaving, today, have a bigger portion of world market. *Turkish knot and Turkish motifs* were used on these carpets marketed as *Turkish carpets* at first. As time passes, *Savonnerie and Aubusson* carpets followed the Baroque and Rococo fashion and expanded all Europe as "a political indicator".

In 18th century, closer relation between the Ottoman Empire and France made itself felt in every area. The Ottoman Empire, just as Henry IV in France, gave top priority to carpet-weaving in order to develop the deteriorated industry and, with this aim, imported weaving looms from the West. The first step was initiated by Mahmut II, who established a weaving factory in

*Feshane*¹². Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülhamid and Sultan Abdülaziz gave top importance to *Hereke Weaving House*¹³ Both *Feshane* carpets and *Hereke* carpets reflect the tracks of baroque, rococo and empire style having had a great impact on all kinds of fine art. This impact, while being the general style of that time, is the impact of *Savonnerie and Aubusson* carpets.

Consequently, as a result of relations with France in the Westernisation period, motifs observed on *Savonnerie and Aubusson* carpets directly influenced Turkish art of carpet-weaving in 19th century. This influence can be, distinctively, observed on *Feshane* carpets¹⁴ of which samples are rarely found. Patterns of today's carpet-weaving are also results of this new understanding. ■

⁸ Bennett 1988:285.

⁹ Bennett 1988:286.

¹⁰ Bennett 1988:284.

¹¹ Bennett 1988:289

¹² For *Feshane* see Önder Küçükerman, *Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika: Feshane Defterdar Fabrikası*, İstanbul 1988.

¹³ For *Hereke* see Önder Küçükerman, *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası ..Saray'dan Hereke'ye Giden Yol...*, İstanbul 1987.

¹⁴ Arseven 1985:16-23; Aslanapa 1987:204.